

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ГЕОГРАФСКОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Одлуком Наставно-научног већа Географског факултета Универзитета у Београду донетој на седници одржаној 19. јуна 2018. године именована је Комисија за преглед и оцену докторске дисертације кандидата **мсп Марије Анђелковић Стоилковић**, под називом "**Демографска хетерогеност пограничног простора Србије – полазиште јавних политика**". Комисију чине **др Мирјана Девешић** редовна професорка Географског факултета у Београду, **др Драгутин Тошић** редовни професор Географског факултета у Београду и **др Мирјана Рашевић** научна саветница у Институту друштвених наука. Комисија је темељно прегледала и проучила наведену докторску дисертацију и Наставно-научном већу подноси следећи:

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

I. Основни подаци о кандидату и дисертацији

1.1. Основни подаци о кандидату

Марија Анђелковић Стоилковић је рођена у Врању 16.12.1988. године, где се школовала и завршила гимназију „Бора Станковић“, природно-математички смер. Студије демографије на Географском факултету у Београду уписала је 2007. године и завршила у рекордном року 2011. године са просечном оценом 9,70, одбранивши дипломски рад под називом „Становништво као детерминанта развоја Големог Села“, под менторством проф. др Драгутина Тошића.

Исте године је уписала мастер студије – смер демографија и завршила их за годину дана са просечном оценом 10,0. Назив мастер рада израђеног у сарадњи са истим ментором је био „Демографско пражњење сеоских насеља са мање од 20 становника – последица неуравнотежене функционалне развијености Србије“. Овај рад је проглашен најбољим завршним мастер радом из области демографије 2011. године.

Године 2012. је уписала докторске студије на Географском факултету. Као студент докторских студија положила је све планом и програмом предвиђене испите са просечном оценом 9,83.

Истраживачку активност Марија Анђелковић Стоилковић је реализовала као стипендиста Министарства просвете, науке и технолошког развоја у периоду 2013-2017. године, у оквиру пројекта „Истраживање демографских феномена у функцији јавних политика у Србији“ (ев. бр. ИИИ 47006) при Институту друштвених наука у Београду, односно Центру за демографска истраживања истог Института.

Марија Анђелковић Стоилковић је била добитница Доситејеве стипендије за хиљаду најбољих студената Србије на завршним годинама основних и мастер академских студија, коју додељује Министарство омладине и спорта. Члан је Друштва демографа Србије.

Марија Анђелковић Стоилковић је и пре него што је постала стипендиста Министарства испољила заинтересованост за научни рад, те је још као студент мастер студија објавила два рада. Након тога, а посебно ангажовањем на пројекту, Марија је интензивирала истраживачке активности и учествовала у раду бројних конференција и публикавању истраживачких резултата. О томе сведочи 13 референци, међу којима је и рад објављен у часопису са SCI листе из категорије М23. Напомињемо да је већина до сада објављених радова кандидаткиње самостална, што потврђује њену истраживачку зрелост и иницијативу.

Интересовања мрс Марије Анђелковић Стоилковић су усмерена ка проучавању неразвијених, депопулационих крајева, махом пограничних подручја.

У прилог томе говори тематика објављених радова.

1.2. Списак објављених радова

- Анђелковић, М. (2012). *"Становништво као детерминанта развоја Големог Села (општина Врање)"*, Демографија, књ. 9, стр. 325-339.
- Анђелковић, М. (2012). *"Празњење и гашење патуљастих насеља Јужног Поморавља"*, Научна конференција: Становништво југоисточне Србије: утицај демографских промена у југоисточној Србији на друштвени развој и безбедност, Центар за научноистраживачки рад Сану и Универзитета у Нишу, Одсек друштвених наука, Филозофски факултет, Центар за социолошка истраживања, Ниш, стр. 295-307.
- Анђелковић-Стоилковић, М. (2013). *"Популационо-економске карактеристике демографски малих насеља – пример Рашког округа"*, Зборник радова: поводом 120 година Географског факултета, Научни скуп са међународним учешћем: Географско образовање, наука и пракса: развој, стање и перспективе, Ивањица.
- Анђелковић-Стоилковић, М. (2014). *"Становништво као потенцијал развоја пограничних општина"*, Научна конференција: Становништво југоисточне Србије: регионалне диспропорције у развоју Србије, миграције и демографске репродукција, Центар за научноистраживачки рад Сану и Универзитета у Нишу, Одсек друштвених наука, Филозофски факултет, Центар за социолошка истраживања, Ниш, стр. 204-219.
- Анђелковић-Стоилковић, М. (2014). *"A life course perspective on migration and integration"*, Становништво, Институт друштвених наука, Центар за демографска истраживања, стр. 113-119.
- Анђелковић-Стоилковић, М. (2015). *"Старо становништво пограничја Југоисточне Србије"*, Научна конференција: Социјални и здравствени проблеми становништва Југоисточне Србије – с посебним освртом на положај остарелих, Центар за научноистраживачки рад Сану и Универзитета у Нишу, Одсек друштвених наука, Филозофски факултет, Центар за социолошка истраживања, Ниш, 117-133.
- Анђелковић-Стоилковић, М. (2016). *"Структура радне снаге пограничних општина као показатељ регионалних диспропорција у Србији"*, Научни скуп Демографски изазови на простору бивше Југославије, Београд, стр. 55.
- Анђелковић-Стоилковић, М., Лукић, В. (2016). *"Савремени миграциони трендови у пограничном простору Србије"*, XXI Међународни научни скуп "Регионални развој и демографски токови земаља Југоисточне Европе", Ниш, 369-381.
- Анђелковић-Стоилковић, М., Лукић, В. (2016). *"Interconnection between migration and regional inequalities in Serbia"*, Contemporary Migration in Changing World: New Perspectives and Challenges, Beograd, (18-21. Septembar 2016).
- Анђелковић-Стоилковић, М. (2016). *"Can border municipalities count on education as a resource development?"*, J. Geogr. Inst. Cvijic. 66(3), pp. 433-448.

- Lukić, V., Anđelković-Stoilković, M. (2017). "Interrelation of spatial disparities in development and migration patterns in transition economy: Serbia – Case study", *Human Geographies, Journal of Studies and Research in Human Geography*, Vol. 11, Issue 1, p.65-76.
- Анђелковић-Стоилковић, М. (2017). "Утицај радне снаге на развој пограничног простора Републике Србије", *Теме*, Ниш, 3/2017, стр. 767-783.
- Anđelković-Stoilković, M., Devedžić, M., Vojković, G. (2018). "The border regions of Serbia: peripheral or marginal areas", *Trames*, 22(72/67), 2, 211-227.

Наведени радови говоре о опредељењу кандидаткиње да демографске феномене депопулационих простора Србије проучава са различитих аспеката, а апострофирање пограничја у досадашњем опусу указује на изградњу научне компетентности кандидаткиње за ова питања. Посвећеност овој проблематици је послужила да се утемељи предмет истраживања докторске дисертације.

Завршену докторску дисертацију под насловом Марија Анђелковић Стоилковић је предала у мају 2018. године.

1.3. Основни подаци о дисертацији

Наставно-научно веће Географског факултета Универзитета у Београду на седници одржаној 16. маја 2016. године одобрило је кандидаткињи Марији Анђелковић Стоилковић израду докторске дисертације под насловом „Демографска хетерогеност пограничног простора Србије – полазиште јавних политика“ и за комисију одредило др Мирјану Девеџић, редовну професорку Географског факултета Универзитета у Београду, др Драгутина Тошића, редовног професора Географског факултета Универзитета у Београду и др Мирјану Рашевић, научну саветницу у Институту друштвених наука. На основу одобрења Наставно-научног већа Географског факултета, Веће научних области правно-економских наука Универзитета у Београду дало је сагласност на предлог теме докторске дисертације Марије Анђелковић Стоилковић на седници одржаној 24. маја 2016. године. Одлуком Наставно-научног већа Географског факултета од 19. 06. 2018. године, кандидаткињи је одобрен продужетак рока за израду и одбрану докторске дисертације.

Докторска дисертација Марије Анђелковић Стоилковић је написана је на 282 стране, рачунајући и списак коришћене литературе. Докторска дисертација садржи 293 референце, 95 фуснота, а текст је обogaћен са 54 табеле, 14 карата, 15 графикона, 4 скице, а на крају је дат прилог са 17 табела. Материјал је у свему усклађен са стандардима Универзитета у Београду који се односе на форму и садржај докторске дисертације.

II. Предмет и циљ дисертације

Дуалан статус пограничних општина, периферних у националним оквирима а потенцијалних центара међудржавне кохезије у програмима децентрализације и интеграције, чини овај простор подједнако и научно интригантним, и значајним за јавне политике. Актуелност наглашава и нови феномен граница везан за мигрантску кризу, као и тим изазвана њихова јака баријерност.

Током прошлог века, услед централистичког модела развоја, близина границе утицала је на повећање периферности и изолације већине пограничних општина, што је имало негативних утицаја на развој стратешки значајног пограничног подручја. Пограничне општине источне Србије су се прве суочиле са депопулацијом и пратећим демографским проблемима. Ови фактори и

демографски трендови, ма колико били реални, истовремено су креирали јак, веома постојан стереотип о томе шта значи пограничност, хомогенизујући све пограничне крајеве и изједначавајући их са социо-економском неразвијеношћу и дефицитом људских ресурса. Крупне друштвено-политичке промене које су се одиграле крајем 20. века утицале су на промене границе Србије, чиме су неке општине које су биле централне добиле погранични статус, а проучавање пограничних крајева је добило нове димензије. Тиме је погранични простор додатно апострофиран као простор са бројним демографским изазовима од интереса за јавне политике.

Само на први поглед се може рећи да су пограничне општине Србије сличне. Из демографског угла, разликују се према популационој величини и дистрибуцији становништва, популационој динамици, интензитету депопулације, геополитичкој позицији. Пограничне општине важе за општине са најхетерогенијим националним саставом становништва. Разлике се уочавају и у погледу степена развијености и према висини прихода. Пограничје има изражену и урбано-руралну поларизацију. Демографска различитост пограничних општина огледа се у квалитету људских ресурса. Стога је предмет овог истраживања био *комплексно детаљно, систематично и методолошки иновативно проучавање демографске хетерогености пограничног простора Србије, у функцији јавних политика.*

У дисертацији је проучавано питање степена хетерогености, апликативног значаја различитости пограничних општина, самих појмова периферности и маргиналности, као и критеријума који их дефинишу. На тај начин је реализован циљ рада да се *у складу са теоријским и методолошким достигнућима утемеље термини периферност и маргиналност са демографског аспекта, односно да се на основу сета индикатора издвоје критеријуми валидни за њихову идентификацију, као и да се креирају типови пограничних општина у том контексту.*

Сврха истраживања хетерогености пограничних општина је *утврђивање специфичности демографског развитка појединих пограничних крајева од значаја за правилно формулисање јавних политика на различитим нивоима.*

Изучавање демографске хетерогености има за циљ и *формирање демографске базе, засноване на различитим изворима података, на којој ће се базирати јавне политике.* Један од циљева овог истраживања је *одређивање приоритета у креирању и имплементацији јавних политика.* Анализа хетерогености детектује општине које имају реалне потенцијале за развој, затим општине које су периферне и демографски нарушене, али у којима ипак постоје развојне шансе, као и маргинална подручја, која су демографски угрожена и немају могућности да се ревитализују и унапреде.

III. Основне хипотезе од којих се пошло у истраживању

На основу предмета и циља истраживања докторанткиња је формулисала неколико хипотеза.

- поларизација демографских кретања током друге половине двадесетог века утицала је на диференцираност демографских обележја који су све израженији на мањим територијалним јединицама - општинама и насељима;
- општине које се налазе у пограничном подручју нису хомогене, а хетерогеност постоји по различитим основама;
- већина пограничних општина има нижи степен развијености у односу на већину општина Републике Србије;
- периферност није заједничка карактеристика свих општина у пограничју, тј. пограничне општине варирају од центара развоја до маргиналних подручја;
- постоје значајне контроверзе у демографском развоју пограничног подручја;
- етничка разноликост је темељ диференцијалног демографског развитка пограничних општина;

- постоји велики утицај "неетничких" фактора на демографска кретања;
- хетерогеност у квалитету људских ресурса варира од препрека до потенцијала за развој;
- демографски показатељи нису у довољној мери укључени у креирање јавних политика, тј. користе се само основни показатељи;
- постоје значајне регионалне разлике у демографским карактеристикама пограничних општина.

IV. Кратак опис садржаја дисертације

Дисертација обухвата једанаест поглавља, поред коришћених извора литературе и прилога.

У првом поглављу, *Увод* (стр. 1-6), формулисани су проблем и предмет истраживања, као и основни циљеви и задаци истраживања. Полазна диференцијација пограничног простора, условљена природно-географским положајем, последично је иницирала различитост и у друштвеној сфери. Старе пограничне општине на истоку земље су се прве суочиле са демографским проблемима, и убрзо постале јасна асоцијација за неразвијеност и демографску девастацију. То је довело до униформног и уопштеног третирања пограничних простора и њиховог једнаког „третмана“ у планским документима, па су поједине општине, које су имале специфичне развојне капацитете, остале препознате и недовољно стимулисане мерама јавних политика. Додатни истраживачки изазов уследио је након друштвено-политичких промена крајем прошлог века, јер је велики утицај на хетерогеност пограничног простора имало и време формирања граница. Општине које су некада имале централни положај постале су пограничне општине, а тај период је значајно почео са новом функционалном организацијом и демографским проблемима за већину нових пограничних општина.

Предмет другог поглавља, *Досадашња истраженост проблема и значај истраживања пограничног простора* (стр. 7-18), јесте преглед развојних тенденција научних приступа истраживања пограничног простора, сагледавање различитих аспеката проучавања, промене тежишта истраживања. Осим литературе, анализирани су и научни скупови посвећени питањима пограничних крајева. Посебна пажња је посвећена сумирању демографских истраживања, њиховим фокусима, синтези најважнијих резултата и њиховој критичкој анализи, те дефинисању могућих унапређења истраживања и откривању неистражених домена корисних за конципирање ове докторске дисертације. Стога су у овом поглављу изнети очекивани резултати, научни и друштвени допринос истраживања.

Поглавље под насловом *Теоријски оквир истраживања* (стр. 19-34), организовано је у три целине. Прво се разматра појам граница и пограничног простора, затим се представљају теорије поларизованог развоја, и на крају теорије о периферности и маргиналности. У пресеку одабраних теоријских концепата формирају се теоријски оквир и научна упоришта истраживања спроведених током израде дисертације.

У наредном поглављу *Методолошки оквир истраживања* (стр. 35-39) су конкретизоване методе и технике истраживања, и то преко временског оквира, територијалних нивоа истраживања, извора података и нестандартних аналитичких показатеља. Посебно су истакнути показатељи који нису до сада коришћени у демографској пракси у Србији, као ни у осталим анализама које су претходиле конципирању јавних политика. Детаљно је представљен богат аналитички инструментариј који подржава проблематику хетерогености и дистинкције периферности и маргиналности.

Пето поглавље *Апострофирани проблеми пограничних крајева у јавним политикама* (стр. 40-52) открива заступљеност проблема пограничног простора у јавним политикама, и даје критички осврт на интегрисаност овог проблема у стратешким документима Србије. Анализирано

је свих 106 стратегија усвојених у периоду 2001-2012., и груписаних у више области, и Просторни план Републике Србије..

Са шестим поглављем, *Хетерогеност пограничног подручја Србије* (стр. 53-71) започиње конкретно истраживање хетерогености пограничног простора Србије. Оно је спроведено вишеструко - са просторног, економског, социјалног и културног аспекта. Започиње проучавањем хетерогености самих граница Републике Србије, затим из угла географског положаја, саобраћајне и инфраструктурне повезаности, као и са економског аспекта и степена развијености општина. Ојачано је анализом нивоа социјалне (не)развијености пограничних општина, односно социјалне кохезије и социјалне искључености. У анализи су коришћени композитни индикатори који због своје вишедимензионалности јачају релевантност резултата.

Ауторка својим истраживањем преиспитује ставове да ли су периферност и маргиналност исто, или су маргинална подручја искључена из друштвених, економских и политичких одлучивања, док су периферна подручја барем делимично интегрисана у систем.

Демографској хетерогености пограничног простора Србије је посвећено седмо најобимније поглавље (стр. 72-152). Проучавање демографских перформанси је детаљно, јер су оне препознат чинилац стратегијског карактера, и често ограничавајући фактор за развој већине пограничних општина. Хетерогеност је анализирана преко бројних показатеља и представљена кроз више сегмената. Први је насељеност становништва, односно густина насељености, дисперзија размештаја становништва, дистрибуција насеља у пограничном простору и структура урбаног и руралног становништва у пограничном простору Србије. Посебан сегмент представљају промене у кретању броја становника, као и типови кретања становништва. Типови су дефинисани на основу динамике и међуодноса природне компоненте (природни прираштај, плодност и смртност становништва пограничних општина), и миграционе компоненте. Указано је на значај сваке од њих за диференцијацију пограничних општина. Због улоге миграције у смањењу броја становника ова проблематика је, такође, истражена на више начина преко поузданих метода које се ослањају на пописне податке - представљен је удео аутохтоног и мигрантског становништва, становништво на раду или боравку у иностранству и дневне миграције становништва пограничних општина. Диференцираност старосне структуре је изражена кроз функционалне контингенте и стадијуме демографског старења становништва. У основи хетерогености природне динамике пограничних општина налази се етничка структура становништва, те је детаљно истакнут њен утицај на диференцираност пограничних општина. Посебан сегмент се односи на стање и перспективе људских ресурса, чији је квалитет важна варијабла, неопходна за процену развојних перспектива. Стога су проучене образовне и одабране економске карактеристике становништва. Хетерогеност је сагледана и кроз призму пројекција становништва пограничних општина. Посебан део је посвећен распону хетерогености и демографским екстремима. Стога се може рећи да су истраживањем обухваћени сви релевантни демографски показатељи, а да су резултати промишљено интегрисани.

Резултати анализе указују на вишеузрочност демографских последица. Оне се објашњавају различитим социјалним и демографским механизмима, које треба узети у обзир приликом формирања адекватног политичког одговора на демографске изазове пограничних крајева и процене да ли је и где ревитализација могућа.

Преиспитивања претходно приказаних карактеристика демографске хетерогености, базиране на традиционалним показатељима, дата су у осмом поглављу, *Примена нових индикатора у истраживању демографске хетерогености* (стр. 153-199). Ово поглавље се базира на примени нових индикатора. Тако су коришћени индекси различитости и различите статистичке анализе, као што су „нормалност“ расподеле варијабли, тест хомогености, испитивање међузависности индикатора, регресиона и кластер анализа. Посебно треба истаћи да је креиран сет индикатора за одређивање периферних и маргиналних подручја, који су се након бројних статистичких анализа показали као оптимални за дефинисање типова периферности, а у контексту представљених теоријских концепата.

Погранични крајеви између стереотипа и реалности (стр. 200-204) је поглавље у којем су, након спроведених анализа, разматрани феномени који јесу заједнички за пограничне крајеве и могу бити основ за генерализације, али и они који нарушавају представе о хомогености пограничја. Указано је на елементе који највише утичу на хетерогеност пограничних крајева, али и потребу увођења нових и суптилнијих визура разматрања чак и оних појава које представљају фактор хомогенизације, јер њихово друкчије ишчитавање открива реалнију, хетерогенију слику.

Десето поглавље *Становништво пограничних подручја у функцији јавних политика* (стр. 205-231) пружа увид у политичке одговоре на феномен недовољног рађања, политици према морталитету, старењу становништва, миграторној политици и трансграничној сарадњи. Представљен је одговор политичких актера на различитим територијалним нивоима, од националног, до локалног. Посебна пажња је посвећена могућим начинима ангажовања јединица локалне самоуправе у циљу развоја пограничног простора.

Закључна разматрања (стр. 232-243), представљају рекапитулацију теоријских и емпиријских истраживања, са тежиштем на апострофирање уочене демографске хетерогености пограничног простора Србије и давањем предлога мера за будући развој јавних политика, на нижем територијалном нивоу, у циљу могуће ревитализације и будућег развоја пограничних општина Србије.

У *Литератури* (стр. 244-262) је систематизован списак 293 референци и извора релевантних за реализацију ове дисертације.

На крају, у виду *Прилога* (стр. 263-280) дато је 17 табела са комплетним демографским индикаторима, коришћеним за израду докторске дисертације, на нивоу општина.

V. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација кандидаткиње мср Марије Анђелковић Стоилковић имала је за циљ да истражи и детаљно анализира проблематику демографске хетерогености пограничних крајева Србије (операционализованих као пограничне општине), како би се у условима неравномерног регионалног развоја препознали развојни нуклеуси овог простора, евентуални специфични потенцијали за ревитализацију, утврдили реални развојни капацитети, а тиме и приоритети, и ови резултати уградиле у полазишта јавних политика.

Треба истаћи да је кандидаткиња користила богату емпиријску грађу из различитих статистичких база, сложене показатеље новијег датума и напреднију статистичку анализу (проверавајући њихову валидност на простору Србије), обавила трансфер адекватних аналитичких поступака из сродних научних дисциплина, све у складу са захтевима израде научног дела. Савременост приступа истраживању очигледна је како у одабиру теоријских оквира и методолошким иновацијама, тако и у селектовању феномена који су од значаја за јавне политике, као што је нпр. квалитет људских ресурса, који сумира више демографских карактеристика.

Спроведено истраживање је потврдило комплексност насловљеног феномена и разноврсност приступа његовом разумевању. Пограничје у овој дисертацији није посматрано само у контексту транснационалне сарадње (у оквиру интернационалних програма Европе чак се посматра као кохезионо подручје), већ и кроз неопходност бољег позиционирања и интеграције у разноврсне планове даљег развоја Републике Србије. Отуда истичемо значај анализе свих стратешких националних докумената који су усвојени у 21. веку, на основу којих кандидаткиња открива простор за изградњу богатије платформе за дефинисање политичких одговора на вишеструке проблеме пограничја.

Марија Анђелковић Стоилковић је у докторској дисертацији потврдила полазну хипотезу да се пограничне општине међусобно разликују, а да диференцираност постоји по различитим

основама, између осталог у односу на дужину пограничног статуса општине, у односу на земљу са којом се општине граниче, тј. релација са суседном државом. На основу одабраних социо-економских показатеља (ниво економске развијености општине, композитни индекс социјалне искључености, индекс социјалне кохезије и други) потврђено је да већина пограничних општина заостаје у односу на државни просек, али је уочена и велика диференцијација, односно да постоје општине које су развијеније од националног просека, док неке имају упола нижи ниво развијености у односу на референтне вредности. Закључак вредан пажње који иде у прилог евидентираних хетерогености, јесте да су пограничне општине носиоци одређених демографских екстрема у националним оквирима.

Ово истраживање је спроведено детаљно и систематично, те открива по ком основу је већа или мања демографска хетерогеност пограничних општина. На основу вредности индекса квалитативне варијације и индекса различитости потврђено је да највећи распон хетерогености постоји по националној структури становништва, а затим по образовној структури становништва. У поређењу са осталим демографским структурама пограничне општине су најхомогеније у погледу старосне структуре становништва. Закључено је да хетерогеност квалитета људских ресурса варира од препрека до потенцијала за развој.

Научно позиционирање ове дисертације осликава и следећа спецификација доприноса спроведеног истраживања темељнијем познавању пограничног простора Србије:

-У тези је елабориран значај и особеност пограничних крајева, еволуција научне мисли и тежишта истраживања, чиме је истовремено синтетизована и структурирана вечита актуелност рубних крајева земље као истраживачке теме, указано је на нове феноменолошке појаве, укључујући најновије контроверзе рањивости и блокада граница на Балкану услед мигрантске кризе,

-Значајан допринос тезе је у теоријском разматрању периферности и маргиналности, али и детектовању таквих крајева у пограничном простору Србије, сличности и разлика у манифестовању социоекономских и демографских карактеристика унутар њих,

-У дисертацији је применом различитих анализа проверена могућност израде осетљивог и поузданог аналитичког инструментарија за комплексно и исправно евидентирање хетерогености пограничних крајева. Тако је допринос овог истраживања - креирање сета индикатора (просторног, економског, социјалног и демографског карактера) који се ослањају на расположиве податке у Србији, а на основу којих се може одредити степен периферности и извести груписање општина нерегионалног карактера,

-Потврда хипотезе да периферност није заједничка карактеристика свих општина у пограничју, тј. да пограничне општине варирају од центара развоја до маргиналних подручја, водила је ка изради типологије пограничних општина. Применом кластер анализе дефинисане су: централне општине, периферне општине, снажно периферне општине, маргиналне општине и демографски прогресивне општине,

-Истраживање демографске хетерогености је послужило за формирање демографске платформе за одређивање приоритета и праваца деловања јавних политика и усвајање најбољих решења за развој пограничног простора, који се заснивају на уједначеном регионалном развоју, ревитализацији и прекограничној сарадњи.

- Резултати анализе су одредили демографске смернице битне за креирање развојне политике пограничних општина, засноване на чињеницама и реалној процени стања. Истовремено је открило кључне проблеме пограничних подручја, као и то да ли су важнија деловања републичких органа или локалне самоуправе у њиховом решавању. На основу тога можемо рећи да ово истраживање има друштвено применљив значај,

-Остварени резултати истраживања представљени у овој докторској дисертацији су оригинални научни допринос мрс Марије Анђелковић Стоилковић развоју даљег проучавања сложених феномена пограничног простора Србије. Истраживање уједно представља иновирану аутентичну агенду за проучавање вечито интригантног пограничја, која интегрише различите компоненте демографског, али и недемографског карактера.

VI. Закључак комисије

На основу анализе и оцене резултата истраживања презентираних у овој докторској дисертацији, као и закључака и њиховог научног доприноса, Комисија са задовољством закључује да је Докторска досертација написана према захтевима и критеријумима за писање ове врсте рада и у складу са одобреном пријавом. Резултат је самосталног истраживања и представља оригинално научно дело значајно са научног и друштвеног становништа. Отуда Комисија предлаже Наставно-научном већу Географског факултета Универзитета у Београду да прихвати Извештај о прегледу и оцени докторског рада мрс **Марије Анђелковић Стоилковић**, под називом **Демографска хетерогеност пограничног простора Србије – полазиште јавних политика** и одобри јавну одбрану.

У Београду, 16.07.2018.

Чланови комисије

Проф. др Мирјана Девеџић

Проф. др Драгутин Тошић

Проф. др Мирјана Рашевић